

KÖZÖS MÚLT, MEGOSZTOTT IRATOK: A 100 ÉVES BADENI EGYEZMÉNY (1926) JOGTÖRTÉNETI JELENTŐSÉGE

KÁRBIN ÁKOS

JOG.
történet

ELTE ÁJK
Jogtörténeti Kutatások

A SZERZŐ:

DR. KÁRBIN ÁKOS PHD
TUDOMÁNYOS FŐMUNKATÁRS
VERITAS TÖRTÉNETKUTATÓ
INTÉZETET ÉS LEVÉLTÁR
AKOS.KARBIN@VERITAS.GOV.HU

2026. május 25.

Az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása nem csupán politikai és területi kérdéseket vetett fel, hanem egy kevésbé látványos, ám jogilag különösen összetett problémát is: mi legyen a közös állami működés során keletkezett iratanyag sorsa? A közös minisztériumok és intézmények dokumentumai nem pusztán közigazgatási jelentőséggel bírtak, hanem az állami kontinuitás, a történeti legitimitáció és a kollektív emlékezet hordozóiként is kiemelt szerepet játszottak. A levéltári vagyon kérdése ezért az utódállamok egyik legérzékenyebb területévé vált. E problémára kívánt jogi megoldást adni az 1926-ban Baden (Bécs mellett) városában aláírt osztrák-magyar levéltári egyezmény, amely a Monarchia közös levéltári örökségének kezelését rendezte. Ress Imre kutatásai rámutatnak, hogy a levéltári örökség kérdése szorosan kapcsolódott a Monarchia felbomlását követő vagyonjogi és államutódlási problémákhoz.¹

A levéltári rendezés kérdései

Az Österreichisches Staatsarchiv története 1749-ig vezethető vissza, amikor Mária

Terézia rendelkezései nyomán egy titkos családi levéltárat állítottak fel. Innen egészen hosszú utat tett meg a Staatsarchiv, míg a 19. században kezdeti általánossá válni az elnevezés: Haus-, Hof- und Staatsarchiv. Ebben az ódon levéltárban őrzik többek között a Habsburg Monarchia 1526 és 1918 közötti, a Német-római Birodalom 1806-os fennállásáig, valamint legújabban az Osztrák Köztársaság korában keletkezett iratanyagát. Magyarországon az *Archivum Regni* megalapításáról az 1723. évi törvény rendelkezett, az önálló Országos Levéltár létrejöttére azonban közel másfél évszázadot kellett várni. Az intézmény felállításáról végül az 1874. évi minisztertanácsi határozat döntött, amely a magyar állami levéltári rendszer megszervezésének fontos mérföldkövét jelentette.

A Monarchia öröksége nemcsak a levéltári iratok tekintetében vetett fel kérdéseket, ugyanis a valutaközösség, és az 1878-ban létrehozott közös intézmény, az Osztrák-Magyar Bank ügye is megoldásra várt. A világháború után a Monarchia összeomlását követően a közös valuta és a jegybank megszüntetése és „lebontása” ugyanúgy jó pár esztendőig elhúzódott, ahogy a levéltári vagyon kérdése.²

A szellemi örökség, vagyis a Monarchia fennállása során keletkezett iratanyag tekintetében a viták középpontjában a levéltári rendezés alapelvei álltak. A levéltári proveniencia elve szerint az iratanyagot annak az iratképző szervnek az egységében kell megőrizni, amely létrehozta,

míg a területi elv az iratok földrajzi vagy nemzeti kötődését hangsúlyozta.³

A levéltári örökség rendezésére irányuló tárgyalások már a húszas évek elején megkezdődtek. A badeni egyezmény egyik előzménye az 1920. május 18-án megkötött osztrák-csehszlovák levéltári egyezmény volt.⁴ Ezzel összhangban a magyar és az osztrák levéltárosok 1923-ban olyan alapelveket dolgoztak ki, amelyek később a badeni egyezmény szövegében is megjelentek. A tárgyalások során mindkét fél számára fontos volt a közös intézmények iratanyagának levéltári egysége, ugyanakkor saját állami érdekeik érvényesítésére is törekedtek. A kompromisszumos megoldás végül az lett, hogy az iratanyag nagy része eredeti őrzési helyén maradt, ugyanakkor biztosították a kutathatóságot és a másolatkészítés lehetőségét a másik fél számára.

E folyamat eredményeként jött létre az 1926. május 28-án Badenben aláírt osztrák-magyar levéltári egyezmény, amely a Monarchia közös levéltári örökségének kezelését szabályozta. A megállapodás célja az volt, hogy megőrizze a közös intézmények iratanyagának levéltári integritását, ugyanakkor biztosítsa azok kutathatóságát mindkét állam számára. Az egyezmény így egyszerre tükrözte a vagyonjogi rendezés logikáját és a kulturális örökség megőrzésének szempontjait. Ennek megfelelően Magyarország, pontosabban az Országos Levéltár delegátust küld Bécsbe, a magyar vonatkozású anyagok fel-tárására, másolására és segéd-

letekkel történő ellátására. A kiküldötteknek további fontos feladata a magyar és Magyarországra érkező külföldi kutatók tájékoztatása. A delegátus az a személy, akihez a kutató bizalommal fordulhat kérdéseivel, és akinek az iránymutatásával kezdhet neki kutatásai megtervezéséhez.⁵ Ilyen delegátus működik a Bécsi Magyar Hadikirendeltségen is, amely munkatársat a badeni egyezmény nyomán a Hadtörténeti Intézet küldi a császárvárosba, hogy segítse a Magyarországról érkező kutató munkáját, eligazítsa őket a Kriegersarchiv állományában.

Az egyezmény jogtörténeti relevanciája

Jogtörténeti szempontból a badeni egyezmény egy sajátos területet érint. A levéltártörténeti kutatás később is kiemelt figyelmet fordított a megállapodás jelentőségére. Fazekas István egy 1996-ban, a badeni egyezmény hetvenedik évfordulóján rendezett bécsi konferenciáról szóló beszámolójában hangsúlyozta, hogy a Monarchia levéltári öröksé-

gének rendezése nem pusztán technikai kérdés volt, hanem a közép-európai történeti örökség kezelésének fontos példája.⁶ A konferencia arra is rámutatott, hogy a levéltári együttműködés a történeti kutatás nemzetközi dimenzióit is erősíti.

Száz év távlatából a badeni egyezmény a közép-európai történeti kutatás egyik fontos intézményi alapjaként értelmezhető. A megállapodás lehetővé tette, hogy a Monarchia közös intézményeinek iratanyaga levéltári egységben maradjon, miközben a kutatás számára mindkét állam kutatói előtt hozzáférhetővé vált. Ennek köszönhetően a történészek és a jogtörténészek egyaránt olyan forrásanyaghoz juthattak hozzá, amely nélkül a Monarchia államszervezetének, intézményeinek és jogi működésének vizsgálata aligha lenne teljes.

A badeni egyezmény tehát nem csupán egy levéltári-technikai megállapodás volt, hanem olyan gyakorlati keretet teremtett, amely hosszú távon

is biztosította a közép-európai történeti kutatás feltételeit. Éppen ezért az egyezmény jelentősége nemcsak a két állam közötti jogi rendezésben, hanem a történeti és jogtörténeti kutatás számára megnyíló levéltári források hozzáférhetőségében is megmutatkozik.

Hivatkozások:

- ¹ Bővebben lásd: Ress Imre: Die Ungarische Archivdelegation in Wien als eine Institution zur Lösung von grenzüberschreitenden Archivproblemen. *Scrinium*, Wien, Heft 36-37. 1987. 264–272. p.; Ress Imre: A bécsi közös levéltárak szétválasztásának kérdése 1918–1919-ben. *Levéltári Közlemények*, 58. 1987. 1–2. 175–193. p.; Ress Imre: Nemzeti levéltári vagyon – közös szellemi tulajdon. A bécsi magyar levéltári delegáció szerepe a határokon átnyúló levéltári problémák megoldásában. *Levéltári Szemle*, 38. 1988. 1. 3–11. p.; Ress Imre: Der Weg zum Badener Abkommen (Teilung oder Aufbewahrung des Archiverbes der Monarchie). *Das Institutionserbe der Monarchie*.

*Das Fortleben der gemeinsamen Vergangenheit in den Archiven. Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs, Sonderband 4. 1998. 15–24. p.; Ress Imre: A monarchia levéltári öröksége. A badeni egyezmény létrejötte, 1918–1926. Budapest, 2008. Magyar Országos Levéltár, Fazekas István: Im Dienst Ungarns und Österreichs: Die ungarischen Archivdelegierten und die grenzüberschreitende Archivproblematik. *Scrinium*, Heft 66. (2012) 14–27.*

² Pogány Ágnes: Az Osztrák-Magyar Bank felszámolása. *Aetas*, 1992. 7. évfolyam 4. szám 19–33. p.; Pogány Ágnes: Az Osztrák-Magyar Bank felszámolása. A Magyar Állami Jegyintézet tevékenysége 1920–1924. In Bácskai Tamás (szerk.): *A Magyar Nemzeti Bank története I. Az Osztrák Nemzeti Banktól a Magyar Nemzeti Bankig 1816–1924*. Budapest, 1993. Közgazdasági és Jogi Kiadó, 413–473. p.
³ Radics Kálmán: Rendszerezési és rendezési alapfogalmak. In Körmeny Lajos szerk.: *Levéltári kézikönyv*. Budapest, 2009. Osiris Kiadó, 473. p.
⁴ Ress 2008. XLVII p.
⁵ Ress 1988. 3–11. p.
⁶ Fazekas István: Hetven éves a badeni egyezmény. Tudományos konferencia Bécsben. *Levéltári Szemle* 1996. 2. szám 49–50. p.

Képek elérhetősége:

1. oldal: Haus-, Hof- und Staatsarchiv.
Forrás: <https://oldthing.de/Oesterreich-Oesterreich-Wien-Haus-Hof-und-Staatsarchiv-ca-1950-0057901150>
Letöltve: 2026. március 30.
2. oldal: Osztrák-Magyar Monarchia utódállamai. Forrás: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Österreich-Ungarns_Ende.png
Letöltve: 2026. március 30.